

УДК 347.965:341

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.11>**О. В. Вересюк***аспірантка кафедри кримінального процесу**Національного університету «Одеська юридична академія»**orcid.org/0009-0005-9511-3343*

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено питання міжнародно-правового забезпечення захисту професійної адвокатської діяльності. Проаналізовано поняття та зміст міжнародних стандартів організації та здійснення адвокатської діяльності, розкрито їх значення не лише для законодавчої регламентації адвокатури, а й для практики правозастосування. Окрему увагу приділено універсальним міжнародно-правовим актам, зокрема Основним положенням про роль адвокатів, прийнятим VIII Конгресом ООН з попередження злочинності 1990 року, які закріплюють систему гарантій незалежності адвокатів, їх професійної безпеки, конфіденційності спілкування з клієнтом, а також недопустимості ідентифікації адвоката з позицією довірителя.

Здійснено аналіз регіональних європейських стандартів захисту адвокатської діяльності, сформовані в межах Ради Європи, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини як важливого інструменту тлумачення та конкретизації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в тому числі значення рішень ЄСПЛ для забезпечення гарантій професійної діяльності адвокатів через призму статей 6, 8, 10 та 11 конвенції.

Окремо розглянуто новелу міжнародного права – Конвенцію Ради Європи про захист професії адвоката від 12 березня 2025 року, яка закріплює обов'язки держав щодо запобігання нападам, залякуванню та переслідуванню адвокатів, а також передбачає спеціальний механізм міжнародного моніторингу виконання її положень. А також проаналізовано роль міжнародних правничих організацій у формуванні та впровадженні стандартів професійної адвокатської діяльності.

Установлено, що імплементація Україною міжнародно-правових стандартів у національне законодавство та правозастосовну практику сприятиме ефективному захисту адвокатської діяльності, стане важливою запорукою забезпечення законності і правопорядку у державі, додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, захист адвокатської діяльності, міжнародні стандарти захисту прав людини.

Veresiuk O. V. PROBLEMS OF INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF ADVOCACY

The article examines the issues of international legal protection of professional advocacy. The concept and content of international standards governing the organization and practice of advocacy are analyzed, and their significance is revealed not only for the legislative regulation of the bar, but also for law enforcement practice. Particular attention is paid to universal international legal instruments, in particular the UN Basic Principles on the Role of Lawyers adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime in 1990, which establish a system of guarantees for lawyers' independence, professional security, confidentiality of communications with clients, as well as the inadmissibility of identifying a lawyer with the position or interests of the client.

Regional European standards for the protection of advocacy developed within the framework of the Council of Europe are examined, taking into account the case-law of the European Court of Human Rights as an important tool for the interpretation and specification of the provisions of the European Convention on Human Rights, including the significance of the Court's judgments for ensuring guarantees of lawyers' professional activity through the prism of Articles 6, 8, 10, and 11 of the Convention.

Special attention is devoted to a recent development in international law – the Council of Europe Convention on the Protection of the Profession of Lawyer of 12 March 2025, which establishes the obligations of states to prevent attacks, intimidation, and persecution of lawyers, and also provides for a special international monitoring mechanism for the implementation of its provisions. The role of international legal organizations in the formation and implementation of standards of professional advocacy is analyzed.

It is established that the implementation by Ukraine of international legal standards into national legislation and law enforcement practice will contribute to the effective protection of advocacy, and will become an important guarantee for ensuring legality and law and order in the state, as well as the observance of the rights, freedoms, and legitimate interests of the individual and the citizen.

Key words: advocacy, protection of advocacy, international standards for the protection of human rights.

Постановка проблеми. Аналіз сучасного стану законності свідчить про наявність загрозливої тенденції поширення небезпечних форм протиправного впливу на адвокатів, втручання у їх професійну діяльність, порушення гарантій безпеки адвокатської професії, що підриває засади інституту правової допомоги, гарантованої Конституцією та законами України.

З урахуванням наявних загроз та викликів, актуальним є звернення до проблематики міжнародно-правового забезпечення захисту адвокатської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародно-правового забезпечення захисту професійної адвокатської діяльності знайшли відображення у роботах П.П. Бадзелюка,

Н.М. Бакаянної, С.О. Іваницького, О.О. Козлова, В.О. Святоцької, О.О. Шандули та інших дослідників.

Метою статті є дослідження проблем міжнародно-правового захисту професійної адвокатської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні стандарти організації та діяльності адвокатури у найзагальнішому вигляді зазвичай визначають в якості норм міжнародного права, якими встановлюються вимоги до організації адвокатури і здійснення адвокатської діяльності, що конкретизуються у системах національного законодавства різних держав [1, с. 227]. Більш детально ці стандарти визначається науковцями як вироблені світовою спільнотою та закріплені у міжнародно-правових актах норми, які встановлюють стандарти, критерії, якими повинні керуватися окремі держави під час законодавчої регламентації організації адвокатури, статусу адвокатів та процедур адвокатської діяльності [23, с. 93].

Не вдаючись до дискусії щодо розгляду змісту цього поняття та в цілому погоджуючись з наведеними визначеннями, слід зазначити, що міжнародні стандарти визначають не лише законодавчу регламентацію організації адвокатської діяльності, а й містять вимоги щодо практичної, правозастосовної діяльності як держави, так і самих адвокатів та їх об'єднань.

Міжнародні стандарти адвокатської діяльності відображені в міжнародно-правових актах на універсальному і регіональному рівнях. Серед цих міжнародних документів наявні акти загального характеру, які побічно регулюють питання адвокатської діяльності, а також міжнародні документи, які безпосередньо пов'язані з організацією та діяльністю професійних юристів [17, с. 214].

Слід зазначити, що питання забезпечення гарантій і захисту адвокатської діяльності у міжнародно-правових документах зазвичай розглядається в контексті забезпечення права людини на захист. Міжнародним співтовариством напрацьовано значний масив нормативних актів щодо забезпечення принципу рівності перед законом та судом, презумпції невинуватості, права на захист, на справедливий суд, на отримання юридичної допомоги.

Що ж стосується міжнародно-правового регулювання прав, обов'язків та відповідальності адвокатів, а також гарантій безпеки їх професійної діяльності, то цим питанням зазвичай приділяється значно менше уваги з боку міжнародного співтовариства.

Важливим міжнародно-правовим документом, який визначає систему гарантій безпеки правомірної адвокатської діяльності та низку інших норм, що мають попереджувальне значення,

є Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності і поводженню з правопорушниками у серпні 1990 року [15] (далі – Основні положення).

Як зазначається дослідниками, Основні положення є одним з небагатьох документів, що доволі детально регламентує питання адвокатської діяльності. Окремі його норми відтворюють положення інших міжнародних актів, але значна частина у настільки розлогому вигляді сформульована вперше [2, с. 341].

Основні положення проголошують, що професійний статус адвокатів повинен поважатися та бути гарантованим державною владою як при розробці національного законодавства, так і при його застосуванні, у тому числі з боку суддів, прокурорів, представників законодавчої та виконавчої влади, а також суспільства в цілому.

Серед гарантій адвокатської діяльності Основними положеннями передбачено: захист адвокатів від залякування, перешкод, недоречного втручання; можливість вільного пересування і консультування клієнта у своїй країні і за кордоном; захист від можливості піддання адвоката покаранню або погрози покарання, обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані з дотриманням визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм; кримінальний і цивільний імунітет від переслідувань за заяви, що стосуються справ, у яких адвокат сумлінно виконував власні професійні обов'язки; визнання та додержання конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом.

Окремо в Основних положеннях закріплено принцип, відповідно до якого адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

Пунктом 17 Основних положень прямо передбачено, що у випадку виникнення загрози безпеці адвокатів у зв'язку з виконанням ними професійних обов'язків, вони мають бути адекватно захищені владою.

Поряд з гарантіями адвокатської діяльності, Основні положення покладають на адвокатів і певні обов'язки. Так, адвокати повинні постійно дбати про честь і гідність своєї професії та надавати допомогу клієнтам виключно законними способами. Надаючи правову допомогу, адвокати повинні додержуватися прав людини і основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно і наполегливо, відповідно до закону і визнаних професійних стандартів та етичних норм.

Низку важливих документів, що передбачають гарантії та шляхи захисту професійної адвокатської діяльності, прийнято під егідою створеної у 1947 р. Міжнародної асоціації юристів

(ІВА) – авторитетної спілки міжнародних юристів-практиків, асоціацій адвокатів і юридичних товариств: Міжнародний кодекс етики юриста 1956 р. [11], Стандарти незалежності юридичної професії 1990 р. [20], Загальні принципи юридичної професії 2006 р. [7], Принципи щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій [16]. Ці документи, попри їх рекомендаційний характер, справляють відчутний вплив на національні правові системи, будучи зразками для формування внутрішньодержавних нормативно-правових актів та правозастосовної практики.

Важливою групою міжнародних стандартів захисту адвокатської діяльності регіонального характеру є стандарти, прийняті в межах Ради Європи. Необхідно зазначити, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року не містить окремих норм про захист професійних прав адвокатів – гарантовані нею права і свободи мають загальнолюдський характер. У той же час, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) та прийняті ним рішення на сьогодні залишаються вагомим важелем впливу на ситуацію в питаннях забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності [3, с. 213]. Саме прецедентна практика ЄСПЛ, пов'язана із тлумаченням норм конвенції та передбачених ними прав людини, забезпечує режим посиленого захисту прав адвокатів і гарантій їхньої професійної діяльності [9, с. 27]. Практика ЄСПЛ, як правило, розглядає діяльність адвоката через призму статей 6, 8, 10 та 11 конвенції [5, с. 573].

Із ратифікацією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [18] Україна повністю визнала на своїй території компетенцію ЄСПЛ, а його практику – джерелом права. З метою забезпечення відновлення порушених прав особи (у тому числі адвокатів), забезпечення додержання вимог конвенції в майбутньому, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявлених ЄСПЛ порушень, Україна зобов'язалася вживати комплекс заходів як індивідуального, так і загального характеру, у тому числі внесення необхідних змін до законодавства і практики його застосування.

Визначним кроком у посиленні на міжнародному рівні захисту професії адвоката, права здійснювати цю професію незалежно, без дискримінації, неправомірних перешкод або втручання, а також без нападів, погроз, переслідувань стала Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката, ухвалена 12.03.2025 та відкрита для підписання державами – членами Ради Європи [10].

Стаття 9 конвенції зобов'язує держав-учасників вживати заходів з метою недопущення:

фізичного нападу будь-якої форми на адвокатів, їх переслідування або залякування, а також будь-якого неправомірного перешкоджання або втручання. Також, держави-учасниці зобов'язані проводити оперативне розслідування за фактом вчинення вищевказаних неправомірних дій, якщо є підстави вважати, що вони можуть становити кримінальне правопорушення.

Важливим є те, що конвенція закріплює і механізм моніторингу за додержанням державами-учасниками її положень. Згідно з Розділом III конвенції, контроль за додержанням її положень здійснює група експертів із захисту професії адвоката (GRAVO). GRAVO отримує та опрацьовує інформацію про дотримання конвенції державами-учасниками, організовує візити до держав-учасниць у співпраці з національними органами влади та, за необхідності, за допомогою незалежних національних експертів. За результатами опрацювання інформації GRAVO готує звіт і висновки щодо заходів, які вживаються державою для виконання положень конвенції. На основі звіту та висновків на адресу держави можуть бути підготовлені рекомендації щодо виконання положень конвенції, з визначенням дати подання інформації про їх виконання.

У випадку серйозних порушень конвенції, що вимагають термінового реагування, GRAVO може вимагати від держави термінового подання спеціальної доповіді про заходи, вжиті для запобігання таким порушенням.

Слід зазначити, що попри безумовну важливість цього документу, станом на цей час Україна ще не стала учасником конвенції, незважаючи на те, що її фахівці були серед розробників тексту конвенції.

Окрему групу міжнародних стандартів захисту адвокатської діяльності становлять акти, прийняті в межах ЄС: Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства, прийнятий на пленарній сесії Ради асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи (ССВЕ) 28.10.1988 (з наступними змінами) [6], ухвалена 25.11.2006 ССВЕ Хартія основних принципів європейської адвокатської професії [22], Висновок Консультативної Ради європейських суддів № (2013) 16 від 15.11.2013 «Про відносини між суддями та адвокатами» [4] тощо.

Україна наразі не є членом цього політичного об'єднання. У той же час, підписавши угоду про асоціацію з ЄС, наша держава визнала важливість адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, у тому числі у сфері прав людини та їх захисту, поступово досягаючи сумісності з правом (*acquis*) і стандартами ЄС у цій сфері [19, с. 69].

Міжнародно-правовий захист адвокатської діяльності, звичайно, не вичерпується нор-

моторною діяльністю і передбачає співробітництво держав на рівні відповідних міжнародних організацій.

У сучасному світі функціонує досить велика кількість міжнародних громадських об'єднань адвокатів, які, репрезентуючи інтереси професійної юридичної спільноти, накопили цінний досвід вирішення нагальних проблем адвокатської професії як на національному, так і на міжнародному рівнях [8, с. 30].

Серед міжнародних організацій, які відіграють значну роль у захисті професійних прав адвокатів, відзначаються насамперед вже згадувані Міжнародна асоціація юристів (The International Bar Association, IBA) та Рада асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи (CCBE).

Як зазначається дослідниками, наразі Міжнародна асоціація юристів більше орієнтована на розвиток юридичного бізнесу, тоді як Рада асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи є єдиним загальноєвропейським представницьким органом адвокатської професії. Ця організація, створена в 1960-х роках як об'єднання адвокатур кількох європейських держав, поступово перетворилася на впливову правозахисну інституцію, з якою співпрацюють такі міжнародні організації, як Рада Європи, інституції ЄС та європейські суди [21].

В умовах глобалізації та інтеграції правових систем CCBE виступає в якості рушійного фактору у формуванні уніфікованих стандартів адвокатської практики в межах ЄС. Найважливішими завданнями організації є захист прав адвокатів, утвердження принципу верховенства права, прав людини та демократичних цінностей [24, с. 65–67].

На цей час НААУ є членом обох цих міжнародних адвокатських організацій. До Міжнародної асоціації юристів НААУ прийнято 09.10.2015 під час засідання Ради Міжнародної асоціації юристів у м. Відні [12].

Процес вступу НААУ до найбільшої професійної організації адвокатів в Європі розпочався 04.07.2015, коли Рада адвокатів України схвалила подання заявки та надала згоду на застосування Правил професійної етики CCBE (застосування цих правил є одним з критеріїв членства). Рішення про надання офіційного статусу самоврядній організації адвокатів України прийнято під час пленарного засідання CCBE 02.12.2016 [13]. Надалі, 25.11.2022 під час пленарної сесії CCBE в Брюсселі прийнято рішення про підвищення статусу НААУ в організації з члена-спостерігача на асоційованого члена [14]. Серед основних напрямів взаємодії – численні звернення CCBE до керівництва країни на захист прав адвокатів, надання експертної допомоги НААУ, участь у розробці проектів нормативних актів,

направлення місій доповідачів.

Висновки. Зміст досліджених міжнародних нормативних актів демонструє намагання світової та європейської спільноти спрямувати зусилля держав на забезпечення законності і правопорядку у сфері надання професійної правничої допомоги, гарантування незалежності адвокатів, їх захисту від будь-якого неправомірного перешкоджання, безпідставного втручання, фізичного тиску або примусу, переслідування та залякування. Провідна роль у цьому відводиться не лише державам та їх владним інституціям, а й органам адвокатського самоврядування та міжнародним громадським об'єднанням адвокатів.

Не викликає сумніву, що імплементація Україною міжнародно-правових стандартів у національне законодавство та правозастосовну практику сприятиме ефективному захисту адвокатської діяльності, стане важливою запорукою забезпечення законності і правопорядку у державі, додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Література

1. Бакаянова Н.М. Міжнародні стандарти адвокатури: поняття, система, класифікація. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 2 Ч. 1. С. 226-229.
2. Бовнегра І.В. Міжнародно-правова основа діяльності адвоката в підготовчому провадженні у кримінальному процесі. Київський часопис права. 2023. № 1. С. 337-343. DOI: 10.32782/klj/2023.1.52
3. Боса І.В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. Наукові записки. Серія: Право. 2023. Вип. 14. С. 210-215. DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-210-215
4. Висновок Консультативної Ради європейських суддів № (2013) 16 від 15.11.2013 «Про відносини між суддями та адвокатами». URL: <https://court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>
5. Гайворонська В.В., Водолазкий С.Г., Микитюк О.С. Процесуальні гарантії адвокатської діяльності й деонтологічні стандарти в рішеннях Європейського суду з прав людини. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 572-575. DOI: 10.32782/2524-0374/2021-4/141
6. Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text
7. Загальні принципи юридичної професії, прийняті Міжнародною асоціацією юристів 20.09.2006. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=FF459E31-D2E8-4EA8-AA8C-5D0D174083B4>
8. Іваницький С. Міжнародні громадські об'єднання адвокатів: правовий статус, види, тенденції розвитку. Jurnalul juridic national: teorie i practica. 2014. № 6 (10). С. 30-33.
9. Іванцова А.В. Міжнародно-правовий захист прав адвокатів. Адвокат. 2011. № 2 (135). С. 27-29.
10. Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката від 12.03.2025. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mu25017>
11. Міжнародний кодекс етики юриста. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=EA337128-CF90-4FE0-B9FA-01CCC21901DB>

12. НААУ одноголосно прийнято до Міжнародної асоціації адвокатів. URL: <https://unba.org.ua/news/735-news.html>
13. НААУ прийнято до СБЕЕ (Інфографіка). URL: <https://unba.org.ua/news/2003-naau->
14. Національна асоціація адвокатів України отримала новий статус в СБЕЕ. URL: <https://unba.org.ua/news/7745-nacional-na-asociaciya-advokativ-ukraini-otrimala-novij-status-v-sbe.html>
15. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
16. Принципи Міжнародної асоціації юристів (IBA) щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій: Прийняті 24 травня 2014 року Міжнародною асоціацією юристів. URL: http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/10/IBA-International-Principles-media_ukr.pdf
17. Приходько О.І. Міжнародні стандарти щодо функціонування адвокатської діяльності та їх імплементації в українське законодавство. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 2 (66). С. 211–215. DOI: 10.32782/1813-338X-2022.2.34
18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
19. Святоцька В.О. Міжнародні та європейські стандарти адвокатури: національний аспект. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15.11.2019). Одеса : Фенікс, 2019. С. 68–72.
20. Стандарти незалежності юридичної професії, прийняті Міжнародною асоціацією юристів 07.09.1990. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=B19E5EEC-6E69-4F54-881C-32301FBAFDA1>
21. Ткаченя М.В. Міжнародно-правові стандарти правового статусу органів адвокатського самоврядування. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-01-02>
22. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06301>
23. Шандула О.О. Поняття, система та джерела міжнародних стандартів організації та діяльності адвокатури. *Форум права*. 2022. № 1. С. 90–97. DOI: 10.5281/zenodo.6471053
24. Щепанюк Ю. Рада адвокатів та юридичних товариств Європи як рушій до формування уніфікованих стандартів адвокатури у праві Європейського Союзу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 2 (42). С. 64–68.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025